

פסח שני רגל בפני עצמו הוא*

א. רבי ור' נתן

איתא בגמ' (פסחים צג.) דרבי ס"ל דפסח שני רגל בפני עצמו הוא, ויש בזה שתי נפק"מ, חדא דחייב כרת על זדונו אע"ג דשגג בראשון, ועוד דקטן שהגדיל וגר שנתגייר בין שני הפסחים חייבים בפסח שני. ור' נתן פליג וס"ל דפסח שני תשלומין דראשון הוא, וע"כ לדידיה אינו חייב כרת אא"כ הזיד בראשון וגם קטן שהגדיל וגר שנתגייר פטורין מלעשות פסח שני, ד"כל שאין זקוק לראשון אין זקוק לשני".

אמנם עיין במאירי (שם) דפסק כרבי בחדא וכו' נתן בחדא, וז"ל, אע"פ שביארנו שפסח שני אינו תשלומין של ראשון מ"מ מי שלא היתה עליו תורת חיוב בראשון אין בו חיוב שני כלל ולשיטתנו מיהא גר שנתגייר בין שני פסחים או קטן שהגדיל אינן חייבין בפסח שני, עכ"ל. דבר זה ודאי גדולי המתמיהים אמרוהו, דהרי הוא מכריז בריש גלי שאינו הולם את הגמ', והיאך הרשה לעצמו להעלים עין מסוגיא ערוכה בש"ס, מה גם דע"י זה נמצא מזכי פסח שני לבי תרי, וצ"ע.

אמנם יש להעיר, דבמקצת הוא הולך בדרכו של הרמב"ם, דהרי הרמב"ם פוסק (הל' ק"פ ה: א) דרגל בפני עצמו הוא, עם כל הנפק"מ שלו,¹ אך ממתין שעה ארוכה עד להלכה ז' לפסוק דקטן שהגדיל וגר שנתגייר חייבים בפסח שני, וגם בסה"מ (עשה נ"ז) אינו מזכיר נפק"מ זו. אבל הרמב"ם לכל הפחות פסק כרבי בתרתי, וצע"ג על המאירי דהפריד בין הדבקים.

---

* מאמר זה מוקדש לעילוי נשמתה הסגולית של סבתי, יהודית בת יוסף ז"ל, אשר נפטרה בי"א אלול תש"ע בעת היותי עוסק בענייני פסח שני. מותה יקר בעיני ה' ועיני בני אדם יורדות מים על פני הארץ ועל הלחיים. תנצב"ה.

חלק מסוגיא זו נבדק לאורו של שמואל ברגמן נ"י, אבוקה יפה לבדיקה, ומתוך לימוד משותף זה צמח הגרעין שבמאמר הנוכחי.

¹ הרמב"ם מוסיף כמה נפק"מ לרגל בפני עצמו שאינן מופיעות בגמ', כגון: א) נמנה כמצוה בפני עצמה כמניין המצוות; ב) דחיית השבת; ג) בסה"מ (עשה נ"ז) הוא מוסיף שלפי רבי הוא חייב כרת על הראשון גם אם הקריב את השני, אך חזר בו במשנה תורה (שם ה: ב). ואכמ"ל להאריך בכל אלה.

אך בעודנו רודפים אחר הרמב"ם והמאירי, נמצאנו נרדפים ע"י התוספתא (פסחים ח:ב-ג), גואלת דמם שלופת חרב, וז"ל, גר שנתגייר בין שני פסחים צריך לעשות פסח שני דברי רבי, ר' נתן אומר אין צריך לעשות פסח שני שכבר לא נתחייב בראשון... הראשון חייבין עליו כרת והשני אין חייבין עליו כרת דברי רבי, ר' נתן אומר אף השני חייבין עליו כרת, עכ"ל התוספתא. הרי מפורש בתוספתא דרבי ס"ל דגר שנתגייר חייב בפסח שני ואעפ"כ דאין חייבין עליו כרת, וכן ר' נתן פליג על הנך תרתי,² ובתוספתא דא אין אנו מוצאים את ידינו ואת רגלינו, ולו רגל אחת בפני עצמה, וצע"ג מהי סברת התוספתא ובמה פליג על הבבלי. וגם צ"ע אמאי השמיט קטן שהגדיל בתוספתא, ונקט גר שנתגייר בלבד, דאיזה חילוק איכא ביניהם, וצע"ג.

ב. ר' דניאל הבבלי והר"א בן הרמב"ם

הרמב"ם בסה"מ (עשה נ"ז) מנה פסח שני כמצוה בפני עצמה, ונימוקו עמו, דרגל בפני עצמו הוא. ר' דניאל הבבלי הקשה לר"א בן הרמב"ם (שו"ת מעשה נסים סי' ז', נדפס בסה"מ מהד' פרנקל), דאי פסח שני נמנה כמצוה בפ"ע משום דהוי רגל בפ"ע, אז בפסח שני "היה לו למנות גם אכילת מצה שנמנית בפ"ע בפסח ראשון, וכן שאר המצוות התלויות בו". הר"א בן הרמב"ם (שם) תמה על קושיא זו, וז"ל:

אכילת מצה שנמנית בפ"ע בלילי חמשה עשר בניסן אינה אלא מקרא דבערב תאכלו מצות – שלא נאמר כגון זה בלילי חמשה עשר באייר – ולא מקרא דעל מצות ומרורים שנאמר באכילת הפסח שחייב זה של אכילת מצה היא מן הנגרר למצות הפסח. ואם כן איך יצטייר לבעל שכל שחובת אכילת מצה בפסח שני מצוה בפ"ע משום שנאמר ככל חוקת הפסח יעשו אותו? ... וחייב אכילת מצה המיוחד בלילי ט"ו בניסן לחובה אינו מצד הפסח כלל, ולפיכך מצה בזמן הזה דאורייתא.

ובאמת צ"ע טובא על ר' דניאל הבבלי, דהשגתו לכאורה אינה מובנת כלל אף בלי עיון בפסוקים, דמה ענין זה לרגל בפני עצמו – כאילו למעשה מנה הרמב"ם את מצות אכילת מצה בפסח שני יחד עם אכילת מצה בפסח ראשון, ועל

² כן איתא בכל כתבי-היד. הגר"ש ליברמן (תוספתא כפשוטה, פסחא פ"ח עמ' 184 [ח"ד עמ' 620]) מעיר כי "המפרשים הפכו שם את הגירסא ע"פ הבבלי הנ"ל, אבל קשה לשבש את כל הנוסחאות", ונראים דבריו, ועיי"ש.

זה הוא משיג דאי רגל בפני עצמו הוא, היה לו למנותה בנפרד, ודבר זה יהיה תמוה יותר מכמה מצוות בפ"ע בפסח שני!

עוד הקשה ר' דניאל הבבלי משיטת ר' אושעיא בקרבן חגיגה (חגיגה ט.), דר' אושעיא ס"ל דשבעת ימי החג כולן תשלומין זה לזה, ור' יוחנן ס"ל דכולן תשלומין לראשון הן. ואיתא בגמ' שם זו"ל, חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני איכא בנייהו. רבי יוחנן אמר תשלומין לראשון, כיון דלא חזי בראשון לא חזי בשני. ורבי אושעיא אמר תשלומין זה לזה, אף על גב דלא חזי בראשון חזי בשני, עכ"ל.

ואומר ר' דניאל הבבלי ד"סברת רבי בפסח היא סברת ר' אושעיא בשבעת ימי החג", כיון דגם לרבי הוא חייב בשני אע"ג דלא היה חזי בראשון, וע"כ גר שנתגייר וקטן שהגדיל חייבים בשני, וא"כ כי היכי דלר' אושעיא אין ז' מצוות נפרדות לקרבן חגיגה, כך לרבי אין פסח שני מצוה בפני עצמה. על זה השיב הר"א בן הרמב"ם (שם):

רבי אושעיא פירש להדיא דשבעת ימי החג בתשלומין באמרו כולן תשלומין זה לזה כמו שהבאתו בכתבך, ומי יתן וידעתי איך ישתוו מה שמפורש בו התשלומין ומה שנשלל ממנו התשלומין, שהרי רבי שלל התשלומין מפסח שני... אבל מה שראוי לתוכחה ואין לך בו התנצלות הוא שדמית פסח שני לדעת רבי לשבעת ימי החג לדעת ר' אושעיא, ועזבת התדמותם לשמיני שלחג אליבא דכולי עלמא, שכשם שאמר רבי פסח שני רגל בפ"ע כך נאמר (סוכה מז.) שמיני רגל בפ"ע, וכשם שהשמיני נבדל בחובותיו ואינו מצורף למה שקדם לו, כך פסח שני בלתי מחובר לשקדמו.

הר"א בן הרמב"ם משהו פסח שני לשמיני עצרת, וכן אמרו הרמב"ן (סוכה מז.) והריטב"א (שם מז:). אמנם הרמב"ן והריטב"א ס"ל דשמיני עצרת מחייב קרבן חגיגה בפ"ע בתנאי שלא חגג בראשון, ואף אם לא היה חזי בראשון הוא חייב בשמיני, ואפילו לדעת ר' יוחנן. וא"כ שמיני עצרת דומה ממש לשיטת רבי, ושלוש על ישראל.

אבל כלל לא פשוט שהר"א בן הרמב"ם סבור כן, דוודאי אביו פליג על זה. דהנה איתא בר"ה (ד: זו"ל, שמיני רגל בפני עצמו הוא. אימור דאמרינן שמיני

רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב,³ אבל לענין תשלומין דברי הכל תשלומין דראשון הוא, עכ"ל הגמ'. ומשמע דשמיני עצרת אינו מחייב קרבן חגיגה בפני עצמו כלל אלא תשלומין דראשון הוא, והא דאמר ר' רגל בפני עצמו היינו לענין דברים אחרים.⁴ כך לכאורה סובר הרמב"ם, דהרי אע"ג דנראה בעליל דהוא פוסק כמ"ד שמיני רגל בפני עצמו הוא, הוא לא אומר זאת בפירוש בשום מקום ביד החזקה (כי אם בסה"מ עשה נ"א), ואילו בפסח שני הוא כותב כן בהתחלה עם כל הנפק"מ.

ולא זו בלבד, אלא דהנה פסק בהל' חגיגה (א: ד), וז"ל, מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג הסוכות חוגג את כל הרגל וביום טוב האחרון שהוא שמיני ואף השמיני תשלומי ראשון הוא, עכ"ל. ולהלן (שם ב: ה) הוא פוסק, וז"ל, מי שהיה חגר או סומא ביום ראשון ונתרפא בשני, פטור מן הראייה ומן החגיגה שביום חובתו היה פטור, שכל ימות החג תשלומי ראשון הן כמו שביארנו, עכ"ל. עולה בבירור דשמיני תשלומי ראשון הוא לגמרי, ומי שלא היה ראוי בראשון אינו חוגג בשמיני, ודלא כמו הרמב"ן והריטב"א. ונראה לפי הרמב"ם, דכל הדין של רגל בפ"ע אינו אלא לענין פז"ר קש"ב ולא לענין תשלומין דקרבן חגיגה, וכדברי הגמ'.

וא"כ צ"ע על בנו הרב אברהם, דאיך יעלה על הדעת להשוות פסח שני לשמיני עצרת במשנת הרמב"ם, דהרי פסח שני הוא רגל בפ"ע לענין המחייב של קרבן פסח, ואילו שמיני עצרת אינו מחייב קרבן חגיגה בעצמו אלא תשלומין דראשון הוא, והצדק עם ר' דניאל הבבלי שהשוה לשיטת ר' אושעיא.⁵ ונמצא ר' אברהם המצרי טובע בים, כי כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ואילו ר' דניאל צף לו בשלום על נהרות בבל, וצ"ע.

³ פייס בפ"ע, זמן בפ"ע, רגל בפ"ע, קרבן בפ"ע, שירה בפ"ע, ברכה בפ"ע. עיין בסוכה (מח). ובראשונים שם.

⁴ הרמב"ן והריטב"א בסוכה שם הבינו כי לשמיני עצרת שני דינים נפרדים, והינו גם תשלומין וגם מחייב בפני עצמו, כאשר הדין השני דומה לפסח שני אליבא דרבי.

⁵ ואמנם, איתא בירושלמי בחגיגה (א: א), וז"ל, חזקיה אמ' יראה יראה את שהוא חייב בא' חייב בשיני את שאינו חייב בראשון אינו חייב בשני. א"ר יוחנן כל ד' תשלומין לראשון. א"ר אילא מפסח השיני למד ר' יוחנן, כמה דר' יוחנן אמ' תמן פסח שני תשלומין לראשון כן הוא אמר הכא כל ד' תשלומין לראשון. ר' הושעיה אמר כל ד' חובה. מה נפק מן ביניהון? גר שנתגייר בשאר הימי', על דעתיה דחזקי' פטור, על דעתיה דר' יוחנן ודר' הושע' חייב, עכ"ל. משמע דדוקא ר' יוחנן לומד מפסח שני ולא ר' אושעיא, וכסברת ר' דניאל הבבלי, אם כי לפי גירסא זו גם אליבא דמ"ד תשלומין גר שנתגייר חייב בו, וזה דלא כמו הבבלי, וזה אף הפוך מסברת המאירי הנ"ל.

ג. קדושת היום של יום י"ד

לשם יישוב הקושיות שהקשינו לעיל יש לעיין בגדר יום י"ד, הן של ניסן והן של אייר. מחד, ישנם אחרונים דסברו דיש להחשיב את יום י"ד ניסן כמועד, כמו הנצי"ב (ויקרא כג:ה) שהעמיק בדבר החילוק שבין "פסח לה'" ל"חג המצות". הרמ"א (יו"ד שצט:ג) פוסק דבערב פסח אחר חצות כמה איסורי אבלות מתבטלים, וביאר הגר"א (שם סק"ט), וז"ל, נראה דחשיב כמו מועד דקרא חשבו בתוך המועדים וכן מדמי בגמרא פ"ד דפסחים (נ"ה ב') ובפ"ב דמ"ק, עכ"ל. הוא מפנה לפסוקים, וכן להשוואה בגמ' בין איסור מלאכה בי"ד לחול המועד.⁶

אולם, נראה דמלבד המעמד העצמאי שלו, יום י"ד ניסן נתפס בעיקר כתחילת חג הפסח. ותדע, דבביאור הפסוק (שמות יב:טו) "אך ביום הראשון תשביתו" לגבי ביעור חמץ, אמרו חז"ל (פסחים ה.) "מצינו ארבעה עשר שנקרא ראשון, שנאמר בראשון בארבעה עשר יום לחדש", וקבעו דקאי אי"ד ניסן. ולא זו אף זו, דנראה דמשום הכי אף קרבן הפסח עצמו נחשב חלק מהחג ויש בו קיום של קדושת היום של חג הפסח, אע"ג דהוא קרב בי"ד ולא בט"ו. וכן אומר להדיא הספר החינוך (מצוה פ"ט), וז"ל, ועל כן נזהרנו להשבית החמץ הנמאס בעינינו לשעתו תחילה, ואחר כך להתחיל בקרבן הפסח שהוא התחלת שמחת המועד הטוב, עכ"ל.

ואף אנו נמי תנינן לה (פסחים צו.): "מה בין פסח מצרים לפסח דורות? פסח מצרים מקחו מבעשור, וטעון הזאה באגודת אזוב, ועל המשקוף ועל שתי המזוזות, ונאכל בחפזון בלילה אחד. ופסח דורות נוהג כל שבעה". הרי דאחד הדברים שבין פסח מצרים לפסח דורות הוא דלדורות נוהג כל שבעה, ומתני' זו קאי אקרבן פסח, ומוכח מזה דאיכא קיום של חג הפסח בהקרבן פסח בי"ד ניסן.⁷

⁶ רבנו דוד (פסחים ב:) מחלק בין איסור מלאכה בי"ד הנובע ממעמד של "יום טוב" לבין זה שנובע מעצם חשיטת הפסח. כל יום שבו יחיד מביא קרבן נעשה סוג של יו"ט בשבילו, ולכן חלים איסורי מלאכה והספד ותענית, כמו שפוסק הרמב"ם (הל' כלי המקדש ו:ט). אך המשנה למלך (שם) מעיר ששם הרמב"ם אומר "דבר זה מנהג", ואילו בהל' יו"ט (ח:יח) הוא אומר: "יום ארבעה עשר בניסן אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כמו חולו של מועד".

⁷ וכעין זה דייק מו"ר הרב מאיר טברסקי שליט"א. על כל פנים, אם אכן קרבן הפסח שייך לחג הפסח, יש לבחון מחדש את יישום דין 'חלבי חול' אינם קרבים ביו"ט' בו, כפי שנאמר בגמ' (פסחים נט:), ובמיוחד את הניסוח התמוה ברמב"ם (הל' תמו"מ א:ח), ואכמ"ל.

ובאשר לפסח שני וי"ד אייר, נעמוד ונשמעה מה יצוה ה'. דהנה, איתא בפסחים (ו.) דשואלין ודורשיין בהל' הפסח קודם הפסח ל' יום, ויהיב טעמא (שם ו:): "שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני". ובירושלמי (פסחים א:א) איתא "שואלין בהילכות הפסח בפסח, הילכות עצרת בעצרת, הילכות חג בחג", וג"כ מביא הך ראיא, "שכן משה עומד בפסח ראשון ואומר להן הילכות הפסח השני". ומבואר דדין זה נוהג בכל יו"ט, ולא רק בפסח, וכן כתבו נושאי כלי השו"ע (או"ח תכט:א). וא"כ הרי לן דיום פסח שני חשיב מועד, ומשום הכי יכול להיות מקור לדין שנוהג בכל המועדים.

וכן נראה מהא דשקלינן וטרינן לגבי הלל בפסח שני, דהנה תנינן בפסחים (צה.) דפסח שני טעון הלל בעשייתו כמו פסח ראשון, אבל אינו טעון הלל באכילתו, ואמרו בגמ' (שם צה:), וז"ל, מנא הני מילי? אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: אמר קרא השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל. זה וזה טעונין הלל בעשייתן כו'. מאי טעמא? איבעית אימא: לילה קא ממעט, יום לא קא ממעט. ואיבעית אימא אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן ונוטלין את לולביהן ואין אומרים הלל? עכ"ל הגמ'.

ובירושלמי (פסחים ט:ג) איכא הו"א דפסח שני מחייב חגיגה, וז"ל, אמר רבי זעורה כליל התקדש חג את שהוא טעון הלל טעון חגיגה את שאינו טעון הלל אינו טעון חגיגה, עכ"ל. מן ההו"א דפסח שני טעון חגיגה ודאי משמע די"ד אייר הוי מועד וחג, אבל השקלא וטריא תמוהה מאד, דמה ענין הלל אצל קרבן חגיגה? כיון שכן, הגר"ח קנייבסקי שליט"א מחליף את הגירסא, וגורס "את שאינו טעון חגיגה אינו טעון חלל", דהיינו דאין אומרים הלל כליל ט"ו אייר רק משום דאין בו חגיגה, אבל הוא עדיין בכלל "לילה המקודש לחג", וזה גם כדברינו דיש מועד של יום פסח שני, ואולי אף כליל ט"ו.⁸

⁸ האבודרהם כותב (סדר העיבור, המולדות והשנים): "ואם תאמר למה עשו אדר שני מלא משלשים יום, ויש לומר שאדר שני הוא במקום שבט מה שבט שלשים אף אדר שני שלשים יום. ובמכלתא מפרש טעם אחר מה מצינו בדחויים כשהם נרחים לפסח שני היו נרחים שלשים יום מט"ו בניסן עד ט"ו באייר, כך חג פסח היה נדחה שלשים יום דהיינו מט"ו באדר השני שהוא במקום ניסן עד י"ד בניסן שהוא במקום אייר". הוא כנראה מתכוון למכילתא דר' ישמעאל (בא, מסכתא דפסחא פרשה ב'), וא"כ עיקר חסר מן הספר שם. בכל אופן, לפי הפרשנות שלו במכילתא יוצא שבכל שנה מעוברת אנו מתכוונים שחג הפסח יפול על י"ד אייר! ועל סמך זה נראה כי לי"ד אייר יש מעמד סגולי, ואולי זה מחזק את התפישה שלפיה פסח שני מהוה מועד במידה מסוימת. ועיין במחלוקת בגמ' (סנהדרין יב:) לגבי פסח חזקיה, ובדברינו להלן.

ד. פסח שני ושמיני עצרת

ולאור זאת מתבארת מחלוקת ר' דניאל הבבלי והר"א בן הרמב"ם, ובהקדם עיון בשמיני עצרת. דהנה איתא בגמ' דשמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב, דהיינו שאחד הנפק"מ לרגל בפ"ע הוא "רגל בפני עצמו", וכל הראשונים התקשו מה זה ועל מה זה. הר"ח (סוכה מת.) פירש דהכוונה היא דחשיב רגל לענין אבלות, אך רש"י (שם) פירש "רגל בפני עצמו, שאין יושבין בסוכה". הריטב"א (שם) הוסיף כהנה בשמו, "ורש"י ז"ל פירש שהוא רגל בפני עצמו שאין שם חג הסוכות עליו וכן מפורש בכתוב שהוא חלוק בלולב וסוכה". והעיטור (עשרת הדברות הל' הלל, דף צה.) הוסיף כהנה וכהנה, "ורש"י פירש שאין יושבין בסוכה ואין נוטלין לולב ואין מנסכין בה מים". ולכאורה כולם לדבר אחד נתכוונו, דהיינו שיטת רש"י בראש השנה (ד:): דפירש בפשיטות "ורגל לעצמו, שאין שם חג הסוכות עליו". והפירוש נראה, דהכוונה היא דשמיני עצרת חלוק בשמו ובקדושתו מחג הסוכות, ולמעשה חילוק זה בא לידי ביטוי במצוות המיוחדות לחג הסוכות.

ועפ"ז יש לפרש את שיטת הר"א בן הרמב"ם, דהכוונה בפסח שני רגל בפני עצמו היא דאין שם חג הפסח עליו ויש לו קדושת היום משלו, וכיון שכן חלילה שתהא מצות אכילת מצה בפסח שני משום דהוי רגל בפני עצמו, כטענת ר' דניאל הבבלי – ואדרבה, דוקא משום הכי אי אפשר לחשוב כן וכל שכן לאומרו, דהרי מצות אכילת מצה קשורה היטב לקדושת היום דחג הפסח,⁹ ואי פסח שני רגל בפני עצמו הוא אז הוא חלוק בעצם קדושתו ושמו מחג הפסח, וממילא מצות אכילת מצה ליכא ביה כלל, וכמו דבשמיני עצרת אין סוכה ולולב וניסוך המים.

וא"כ אתי שפיר הא דהר"א בן הרמב"ם שלל את הדמיון לשיטת ר' אושעיא בז' ימי החג ותפס את שמיני עצרת, דברור דז' ימי החג הוו חדא קדושה ושם עם יום הראשון, משא"כ שמיני עצרת. ואף אם לענין הקרבן עצמו, אי הוי תשלומין או מחייב בפ"ע, ברור דשיטת ר' אושעיא מתאימה לפסח שני יותר משמיני עצרת, ובייחוד אליבא דהרמב"ם כמו שביארנו לעיל, הרי לענין שם החג וקדושתו ראוי ונכון לדמות פסח שני לשמיני עצרת, וכל דברי הר"א בן הרמב"ם מבוארים היטב, וייקרא שמו על שם אביו משה כי מן המים משיתיהו, וכמשנ"ת.

⁹ דבר זה לכאורה פשוט אליבא דהגר"א (מעשה רב סי' קפ"ה) הסבור כי ישנו קיום מצוה דאורייתא באכילת מצה כל ד' ימי החג, על בסיס הפסוק "שבעת ימים תאכל מצות".

והנה בדברי הימים (ב', ל) מצינו דחזקיהו עשה פסח בחודש השני, ונחלקו בגמ' (סנהדרין יב:) אי עשה פסח ראשון ועיבר את השנה או "השיא את ישראל לעשות פסח שני". הסמ"ג מביא בשם רבנו משולם בר קלונימוס דלא יתכן דהקרא קאי אפסח שני דהרי כתיב בהדיא דעשו ז' ימים, וז"ל, פסח שני אינו נוהג אלא יום אחד שחיטתו בארבעה עשר ואכילתו בליל חמשה עשר על מצות ומרורים לפי שפסח שני הוא תשלום לזביחת פסח ואין תשלום לחג המצות והפסח שעשה חזקיהו בחדש השני כל הקהל עשו אותו וחגגוהו שבעת ימים בשמחה גדולה, עכ"ל.

נראה דאליבא דהר"א בן הרמב"ם, רבי דאמר רגל בפ"ע – זה גופא קא משמע לן, "שפסח שני הוא תשלום לזביחת פסח ואין תשלום לחג המצות". וכן הוא אומר, וז"ל, כמו שאמר רבי פסח שני רגל בפני עצמו, כן נאמר שמיני רגל בפני עצמו, וכמו שהשמיני נפרד במצותיו ואינו מחובר להקודמים, כן פסח שני אינו מחובר להקודמו, עכ"ל הר"א בן הרמב"ם. אבל רוח אחרת עם ר' דניאל הבבלי. איהו ס"ל דיום י"ד אייר, או דלית ביה קדושה ומעמד מיוחד בכלל, או דקדושתו הוי חדא קדושה עם חג הפסח, והכוונה ב"רגל בפני עצמו" אינה דהוי קדושה נפרדת, אלא אדרבה – הוא מחובר ומצורף לפסח ראשון, עד כדי כך דאינו אפילו תשלומין, דהרי זמן הפסח עוד לא אזל ולא שייך לומר תשלומין. וכך הוא מבאר דברי רבי, וז"ל:

כי כונת מאמר ר' חייב על הראשון וחייב על השני, כי הוא רגל בפני עצמו, לאמר כי השני כעיקר הרגל הראשון, וכאשר הזיד בו חייב ולא ינצל בשגגתו בראשון, בעבור סברתו כי שני הזמנים זמן אחד לענין חיוב כרת ג"כ, כמו שבעת ימי החג אשר כל יום מהם הוא במקום אחר אשר יחייב בו, וכמו שעות זמן השחיטה, אשר האחת תקום מקום האחרת בחיוב השחיטה.

מבואר להדיא דס"ל דהכוונה ברגל בפ"ע היא דאיכא "זמן אחד לענין חיוב כרת", וכמו שתי שעות ביום אחד, וזה הפוך מהר"א בן הרמב"ם דכתב דרגל בפ"ע היינו ד"אינו מחובר להקודמו". ולפי ר' דניאל הבבלי אולי מיושבת דעת ר' שמעון בגמ' בסנהדרין דחזקיה השיא את ישראל לעשות פסח שני, ונדחת טענת רבנו משולם בסמ"ג ד"אין תשלום לחג המצות", דבאמת בפסח שני איכא קיום של חג המצות ג"כ, וע"כ ר' דניאל הבבלי שולל את הדמיון לשמיני עצרת וגם מקשה על הרמב"ם דלפי פירושו בדעת רבי היה לו למנות אכילת מצה

בפסח שני כמצוה נפרדת, כאילו הרמב"ם כלל אכילת מצה בפסח שני בהדי מצות אכילת מצה בפסח עצמו. וא"כ אפשר דחזקיה עשה פסח שני לז' ימים להשלים חג המצות, ומבוארת דעת ר' דניאל הבבלי.

ה. פסח מצרים ופסח דורות

יש ריבוי מיוחד בתו"כ (דבורא דנדבה פרשתא י"ד, יח:ד) לרבות הפסח להקטרת האליה, וצ"ע דמאן סבר למעוטיה? המשך חכמה (ויקרא ג:ז) מסביר, וז"ל:

ולי נראה משום שבפסח אמרו במשנה: נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם. נטמא חלב והבשר קיים זורק הדם (פסחים עח:), משום שעיקרו אינו אלא לאכילה (רש"י). ובמצרים שלא נאסר חלב לא היה מתן אימורים, רק שאכלו הבשר עם החלב שויסקי כדאמר שם (צו.). הוי אמינא דבפסח לדורות שהאליה מותרת באכילה תהא נאכלת ולא תהא נקרבת, שאכילתו עיקר כמו במצרים, לכן מרבה פסח לאליה, וזה ברור.

חידוש גדול מלמדנו ר' מאיר שמחה, דהיינו דאיכא קשר בין פסח מצרים ופסח דורות, ובכל דור ודור קרבן פסח חייב להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו קרב עתה במצרים. והכי מסביר המשך חכמה את אחד הענינים העיקריים בקרבן פסח, דלא בא מתחילתו אלא לאכילה, דהרי פסח מצרים היה כולו נאכל ולא היתה הקטרת אמורין (פסחים צו.)¹⁰, ולכן גם פסח לדורות עיקרו לאכילה, שפסח דורות שואף לחסות בצל מצרים.

יתכן ונפק"מ לסברא זו היא "אף הם היו באותו הנס", דאי פסח דורות נובע ומושפע מפסח מצרים מסתברא דאלה שהיו בניסי מצרים יתחייבו בפסח דורות מדין זה. והנה בסוף פרשת פסח שני בבהעלותך, בציווי על פסח דורות, איכא פסוק נוסף לחייב את הגר, ומסביר הרמב"ן (במדבר ט:יד), וז"ל:

¹⁰ המשך חכמה כנראה הבין כמו רבנו חננאל (פסחים צו.) שאימורי פסח מצרים נאכלו, אבל המאירי (שם) כותב "שצלאום בשפור ושרפום לשם גבוה". על כל פנים, דברים דומים לאלה של המשך חכמה מצינו בשפת אמת (פסחים נט: בהערה), שכתב שדוקא הפסח מותר באכילה קודם הקטרת אמורין, וז"ל: "אכן עדיין י"ל דבפסח דעיקרו לאכילה כדלקמן (ע"ו) ובפסח מצרים לא הי' הקטרה כלל כדלקמן (צ"ו) כו"ע מודו דמותר באכילה קודם הקטרה". האור שמח מגביר את כח האכילה על סמך הבנתו בפסח מצרים, וזאת כאמור בכפוף למחלוקת הר"ח והמאירי, ואילו השפת אמת רק מחליש את כחה של ההקטרה, אבל שניהם גוזרים התאמה בין פסח מצרים לפסח דורות.

וטעם וכי יגור אתכם גר לצוות הגרים בפסח זה של מדבר כאשר יצוה בו לישראל. ויתכן כי מה שאמר בסדר בא אל פרעה (שמות יב מח) וכי יגור אתך גר ועשה פסח, הוא על פסח מצרים, כי הפרשה ההיא על פסח מצרים נאמרה כאשר פירשתי שם (בפסוק מג). והיה במשמע, כי הגרים היוצאים ממצרים ערב רב יעשו פסח שאף הם היו באותו הנס אבל המתגיירים אחרי כן במדבר או בא"י לא יתחייבו בפסח שלא היו הם או אבותיהם בכלל ואותו הוציא משם (דברים ו כג), לפיכך הוצרך בכאן לחייבם בפסח דורות במדבר ובארץ.

הרמב"ן מפרש דהיתה הו"א דגרים נתחייבו בפסח מצרים משום אף הם היו באותו הנס, ומשו"ה לא יתחייבו בפסח דורות, קמ"ל. לא ברור מהי המסקנה, דהיינו אי כל הענין של אף הם היו באותו הנס נדחה על הסף, או דילמא למסקנה גם פסח דורות קשור לפסח מצרים, לנסים ונקמה בפרעה ולאותות ומופתים באדמת בני חם, ולכן גרים דהיו באותו הנס חייבין גם בפסח דורות, וצ"ע.

ברמב"ן אפשר להסתפק, אבל אין ספקות בתשב"ץ. דהנה איתא בגמ' (פסחים צא:) דנשים חייבות בפסח ראשון, ויליף לה מקראי, אבל התשב"ץ (א:ג) אומר, וז"ל:

ומה ששאל' הטעם למה חייבין בפסח, גזרת הכתוב לחייב בקצתן ולפוטרתן בכלן. מיהו לענין פסח נראה הטעם מפורש לפי שטעם הפסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל והם היו באותו הנס ומטעם זה נתחייבו במגלה ובחנוכה.¹¹

מפורש בתשב"ץ דנשים חייבות בפסח ראשון משום דאף הן היו באותו הנס, וממילא ברור דפסח דורות קשור בטיבורו לניסי מצרים, וכן לפסח מצרים עצמו, וכדברי המשך חכמה.

¹¹ התשב"ץ מביא עוד טעם, "א"נ כיון שחייבות במצה משום טעמא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה מה"ט גופיה נתחייבו באכילת פסח דהא כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו וכל שישנו בקום אכול מצה ישנו בקום אכול פסח". טעם זה משמעוטי לשאלת הקשר שבין מצות אכילת מצה והקרכת הפסח, וכפי שראינו בר' דניאל הבבלי והר"א בן הרמב"ם, ואכמ"ל.

ו. פסח שני רגל בפני עצמו הוא

אולם נראה, דכל הא דאמרינן דפסח דורות קשור לפסח מצרים ולמופתיה חג, הני מילי לענין פסח ראשון, אבל פסח שני אין לו שיח ושיג עם פסח מצרים ואותם ניסים ונפלאות. וראיה לצדך, דהרי התשב"ץ חייב נשים בפסח ראשון משום דאף הן היו באותו הנס, ואילו לגבי פסח שני נחלקו התנאים (פסחים צא:), ואנן קיי"ל דנשים בפסח שני רשות הן (רמב"ם הל' ק"פ ה:ח, ז:ג), ומוכח מזה דפסח שני אינו בכלל הנס דמצרים ומשום הכי נשים פטורות בו אליבא דהתשב"ץ.

ונראה עוד, דבזה חלוק ביסודו פסח ראשון מפסח שני וזהו הפירוש הנכון ל"רגל בפני עצמו הוא", דבפסח ראשון איכא קיום של פסח מצרים ושל חג הפסח באופן כללי, וכמו שביארנו לעיל, ואילו פסח שני רגל בפני עצמו הוא, ואין לו קשר עם מעשי החג וקרבנו, וכמו שביארנו בדעת הר"א בן הרמב"ם. וכן נראה דמה שחסר בפסח שני הוא דאינו "קרבן ה' במועדו", דהיינו דלית ביה משום קיום דחג הפסח, על כל המשתמע מכך: את סיפור יציאת מצרים, ואת מצוות החג כגון אכילת מצה וביעור חמץ,¹² ואת הפסח שעשו אבותינו למען יפסח המקום על בתיהם במצרים.¹³

¹² ראוי לציין כי רש"י (במדבר ט:י) מחדש שלמרות דברי המשנה שבפסח שני מצה וחמץ עמו בבית, יש עדיין איסור חמץ "עמו באכילתו", כלומר אכילת הפסח וחמץ ביחד. דבר זה משמעותי לגבי סוגיית הקשר שבין חמץ ומצה, וכן היחס של שנים אלה לצלע השלישית, דהיינו אכילת הפסח, ועיין בהערה הקודמת לגבי התשב"ץ. לגבי אכילת מצה בפסח שני, כבר ראינו את ר' דניאל הבבלי והר"א בן הרמב"ם, ויש לציין שבגמ' בפסחים (קכ.), היתה הו"א שפסח שני מהוה תשלומין לאכילת מצה לפסח ראשון, וכך פירש הרשב"ם שם: "אית ליה תשלומין לפסח שני הלכך לא יאכל מצה בראשון עד שיעשה פסח שני ויקיים על מצות ומרורים יאכלוהו", ועיי"ש.

ויש להעיר עוד שהכלבו (סי' מ"ט) כותב: "מתשעה שעות ולמעלה בין בפסח ראשון בין בפסח שני לא יאכל אדם אפילו מיני תרנימה... והטעם כדי שיכנס לאכול מצה תאב". ועוד יש להעיר כי כאשר הגמ' (פסחים קטו., קכ.) דנה במצות אכילת מצה עם הפסח, היא מביאה את הפסוק "ועל מצות ומרורים יאכלוהו", הנאמר דוקא ביחס לפסח שני, ולא את הפסוק "ומצות על מרורים יאכלוהו" הנאמר ביחס לפסח ראשון, וכן אנו אומרים בנוסח ההגדה, ומשמע שלגבי דין זה פסח ראשון נובע דוקא מפסח שני, ולא הפוך, וצ"ע.

ולצד זה, יש להעיר כי הרמב"ם והבאים מכחו מנו שתי מצוות נפרדות, הקרבת הפסח ואכילתו, הן בפסח ראשון והן בפסח שני; הריס"ג והבאים מחמתו מנו מצוה אחת של הקרבה ואכילה, הן בפסח ראשון והן בפסח שני; אך בביאורו לרס"ג הגריפ"פ (סוף עשה נ"ז) מעיר כי הבה"ג וגאונים אחרים גיזרו את הילד החי לשנים, כאשר מנו שתי מצוות ביחס לפסח ראשון ומצוה אחת

והנה ראינו דהיתה הו"א לרמב"ן למעט גרים מפסח דורות משום דהחיוב מעיקרא היה משום אף הם היו באותו הנס, והעלינו למסקנה דגם פסח דורות הוא בכלל הנס, וכדחזינן בתשב"ץ גבי נשים, משא"כ פסח שני דרגל בפני עצמו הוא ואינו בכלל הנס. אם כנים הדברים, אפשר ליישב את הגירסא בתוספתא, דאיתא שם דרבי ס"ל דאינו חייב כרת על השני אבל גר שנתגייר פטור, ור' נתן ס"ל איפכא, דחייב כרת על השני ואעפ"כ גר שנתגייר חייב, וכדפסק המאירי.

ויש לומר אליבא דהתוספתא, דר' נתן ס"ל דפסח שני רגל בפני עצמו הוא, ולכן חייב כרת על השני, אלא דדוקא משום הכי גר שנתגייר בין שני הפסחים פטור מפסח שני, דהרי אי רגל בפני עצמו הוי אז אית ביה קדושת היום משלו וגם אינו קשור לפסח מצרים ואינו בכלל ניסי מצרים, וכמשנ"ת לעיל, וממילא גרים פטורים בו, דחסר בהו המחייב דאף הם היו באותו הנס, אשר מטעם זה גופא הם חייבים בפסח דורות, וכדביארנו ברמב"ן. אמנם, הני מילי גר שנתגייר בין שני הפסחים, אבל גר שנתגייר קודם פסח ראשון ולא הביא פסחו מאיזו סיבה שתהא, כבר נתחייב בפסח וממילא הדר דינא דמחויב בפסח שני, ולו מדין תשלומין גרידא, דלא גרע מהזיד, שגג או נאנס דמקריב פסח שני.¹⁴ ובכל אופן, נמצא דדוקא אליבא דמ"ד פסח שני רגל בפ"ע הוא וחייב עליו כרת, גר שנתגייר פטור, דלא היה באותו הנס, והם הם דברי התוספתא, ודלא כהבבלי.

וגם מבואר היטב הא דהשמיט בתוספתא קטן שהגדיל ונקט רק גר שנתגייר, דהרי טעם זה דגרים לא היו באותו הנס לא שייך לקטן כלל, ואתי שפיר השמטת התוספתא.¹⁵ ועוד נראה, דזוהי כוונת ר' נתן שם באומרו, "אינן צריך

בלבד בפסח שני. עובדה זו מעידה על כך שמצות אכילת פסח שני שונה מזו של פסח ראשון, וזה עשוי להיות רלוונטי לגבי מצה וחמץ עמו, ואכמ"ל.

¹³ ואולי עוד ראיה לכך היא דין ביקור ד' ימים, שמקורו בפסח מצרים ולפי התוס' (פסחים צה. ד"ה מה בין) נוהג גם כן בפסח ראשון אך לא בפסח שני. אולם, הרמב"ם השמיט כל זכר לדין ביקור אף בפסח ראשון, וכפי שהעיר המנחת חינוך (ש"פ), עיי"ש.

¹⁴ לגבי החילוקים שבין מזיד, שוגג, נאנס, טמא ודרך רחוקה, והאפשרות שחלקם מביאים פסח שני מדין תשלומין וחלקם מדין רגל בפ"ע, עיין במאמרו של מו"ר הרב מיכאל רוזנצווייג שליט"א, "שיטת הרמב"ם בחיוב פסח שני" (אור המזרח כרך ג', חוברת ג-ד עמ' 33-40). ולפי דבריו שם יש לעיין האם, אליבא דהתוספתא, יהיה חילוק לגבי גר שהיה טמא או בדרך רחוקה בפסח ראשון, האם הוא חייב בפסח שני, ואכמ"ל.

¹⁵ אולם, יש להעיר שמהלך זה אינו הולם לגמרי את דברי המאירי, שהרי הוא אמנם פוסק שקטן שהגדיל בין שני הפסחים פטור. נראה, אפוא, כי המאירי פשוט סובר שגם אם פסח שני רגל בפ"ע

לעשות פסח שני שכבר לא נתחייב בראשון", ולא כמו שפירשו בבבלי מטעם תשלומין ולכן הוא הדין לקטן שהגדיל, אלא דאי נתחייב בראשון ממילא הוא חייב בפסח שני מדין תשלומין, ואינו צריך לטעם דאף הם היו באותו הנס, אבל לעולם הפטור מעיקרא הוא דלא היה באותו הנס, אשר זה הוה המחייב של פסח ראשון, וכמו נשים אליבא דהתשב"ץ.¹⁶ והעולה מכל זה, דאי פסח שני רגל בפ"ע הוא, אז קדרשת ושם יום י"ד שאני מחג הפסח, ופסח שני אינו קשור לחג הפסח ונפלאותיו או לפסח מצרים; הבה ונשיר שיר חדש: אילו הוציאנו ממצרים ולא נתן לנו פסח שני – דיינו.¹⁷

לענין חיוב כרת, עדיין אינו חייב אלא אם כן היה בכלל הראשון, וזה משתלב עם שיטת הרמב"ם (הל' ק"פ ה:ב), אשר מאומצת על ידי המאירי (שם), שפסח שטמא ומי שהיה בדרך רחוקה אינם חייבים אף אם הזידו על השני, משום שהם הופקעו ונדחו לגמרי מן הראשון, ואילו חיוב הכרת חייב לנבוע מן הראשון. וע"ע במאמרו של מו"ר הרב רוזנצווייג שליט"א הנ"ל.

¹⁶ כמובן, אין מצב שבו איש יכול להפוך לאשה בין שני הפסחים, וא"כ מובן וצפוי שיהיה חילוק בזה בין פטור אשה ופטור גרים, אף אם שניהם בנויים על "אף הם היו באותו הנס". על כל פנים, גם מלשון התוספתא עצמה, "אין צריך לעשות פסח שני", משמע קצת שדין הגר דומה לנשים ויש לו רשות להביא פסח שני אם הוא רוצה, שנשים רשות בפסח שני, רצו שוחטין רצו אין שוחטין.

¹⁷ הצענו שאחת הנקודות שמבדילות בין פסח ראשון לשני היא, שפסח שני אין בו קיום של פסח מצרים. בין היתר, בנינו מהלך זה על גבי כתפי המשך חכמה, שביאר כי פסח דורות עיקרו לאכילה משום שבפסח מצרים לא היתה הקטרת אמורים. לפיכך, אני מסתפק ביחס לפסח שני, אם כל הדינים התלויים בעיקרו לאכילה נוהגים גם בו, או שמא דינים אלו קשורים באופן הדוק לקיום פסח מצרים, והרי בפסח שני ליתא?

נציג ארבעה ספקות הנובעים משאלה זו: (1) הדין הבסיסי מופיע במשנה (עו:), שם נאמר כי פסח הבא בטומאה נאכל "שלא בא מתחילתו אלא לאכילה". אנן קיי"ל דפסח שני אינו דוחה את הטומאה (צה.-צה:), אבל ר' לר' יהודה אף פסח שני דוחה את הטומאה, וא"כ יש לשאול האם הוא נאכל בטומאה כמו פסח ראשון? (2) וכן לגבי דין נטמא הבשר והחלב קיים (פסחים עח:), שאינו זורק את הדם, וביארו רש"י (שם) והרמב"ם (הל' ק"פ ד:ב) שזאת משום שלא בא הפסח אלא לאכילה, יש להסתפק אם נוהג בפסח שני. (3) וכן שיטת רש"י (פסחים סא. ד"ה אבל) לגבי שינוי בעלים, שלמרות שהוא סבור בכל הזבחים שאין שינוי בעלים אלא בזריקה, "פסח שעיקרו לבעליו ליאכל בא, שחטו שלא לשם בעליו להאכילו למנויין אחרים – פסול", ולאור דברינו יש להסתפק מה הדין בפסח שני. (לגבי פסולי הגוף נוהגים בפסח שני, ואם כן נצטרך לדון בשאלה נור (או"ח תקיח:ב) הציע כי רק פסולי הגוף נוהגים בפסח שני, ואם כן נצטרך לדון בשאלה הארוכה האם שינוי בעלים (או, ליתר דיוק, שלא למנויין) מהוה פסול הגוף, אבל בלאו הכי אין דבריו מוכרחים, ועיי"ש.) (4) וכן במה שאמרו התוס' (זבחים צט: ד"ה אמר רב חסדא), "שעיקרו לא בא אלא לאכילה הלכך לא חיישינן ביה לאנינות בזמן הקרבה אלא בזמן אכילה", יש להסתפק אם נאמר כן בפסח שני.